Een nieuwe voorzitter

Toespraken bij de inauguratie van dr. A.H.G. Rinnooy Kan als voorzitter van de Sociaal-Economische Raad, op 25 augustus 2006

SER Sociaal-Economische Raad

Een nieuwe voorzitter

Toespraken bij de inauguratie van

dr. A.H.G. Rinnooy Kan als voorzitter

van de Sociaal-Economische Raad,

op 25 augustus 2006

SER Sociaal-Economische Raad

Uitgave: *Sociaal-Economische Raad, Den Haag*
Ontwerp en druk: *Huisdrukkerij SER*
Foto's: *Dirk Hol*

© 2006, Sociaal-Economische Raad (SER)
Alle rechten voorbehouden.
Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding.

ISBN 90-6587-929-3

INHOUDSOPGAVE

Agnes Jongerius
Voorzitter van de Federatie Nederlandse Vakbeweging en vicevoorzitter van de SER 7

Fotopagina *14*

Aart Jan de Geus
Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 15

Fotopagina *20*

Alexander Rinnooy Kan
Voorzitter en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad 21

Agnes Jongerius

Voorzitter van de Federatie Nederlandse Vakbeweging en vicevoorzitter van de SER

Geachte aanwezigen, dames en heren,

Van harte welkom bij deze bijzondere zitting van de Sociaal-Economische Raad.
Als de maatschappelijke betekenis van de raad tot op zekere hoogte mag worden afgemeten van het gezelschap, dan zitten we er goed bij!
Bijna alle leden en plaatsvervangend leden van de raad zijn aanwezig, maar er zijn ook leden van kabinet en parlement, oud-leden van het parlement, ministers van Staat, de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer, de vicevoorzitter van de Raad van State, enkele oud-voorzitters van de SER en vast velen die ik vergeet maar die ik graag welkom wil heten, óók de vertegenwoordigers van de media, die, zoals altijd, objectief kritisch verslag zullen doen van deze gebeurtenis.
Een extra welkom aan Alexander Rinnooy Kan, die de aanleiding is voor dit feestje. Welkom in ons midden, welkom ook aan de familie. Maar het gaat nog even duren voor ik je deze voorzittershamer, via de minister van Sociale Zaken, daadwerkelijk ga doorgeven. Over een klein uurtje ben je officieel de voorzitter van één van de dragende instituten van de sociaal-economische samenleving en van de Nederlandse overlegeconomie.
Maar voordat de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid jou zal installeren, mag ik zelf als waarnemend voorzitter natuurlijk ook iets zeggen. En ik doe dat graag.

Velen van u zijn mij redelijk vertrouwd, maar zo de zaal inkijkend bekruipt me toch ook een beetje het gevoel dat we hier een volksoploop uit hogere kringen aantreffen.

Terwijl op dit zelfde moment elders in deze stad een verpleegkundige met hart en ziel de zorg op zich neemt voor een voor haar veel te groot aantal chronisch zieken.
Een loodgieter, die trots is op zijn bedrijf en op wat hij heeft bereikt, manoeuvreert zijn bedrijfsauto naar een lastige klant.
In een vriendelijk koffiehuis zit een Turkse jongen te balen van het feit dat hij geen oproep krijgt voor dat sollicitatiegesprek waar hij, na het afronden van zijn opleiding, eigenlijk wel op gerekend had.
En elders op de wereld, in Berlijn, New York of Tokio, probeert een Nederlandse ondernemer een lucratief contract af te sluiten.
Het is moeilijk om je in te denken hoe je de inzichten, de belangen en de verlangens van al deze mensen en al die anderen in ons land op een beetje goede manier met elkaar kunt verenigen.
Het is een enorme opgave om hun ervaringen op het terrein van arbeid, zorg en inkomen aan elkaar te spiegelen en om daaruit conclusies te trekken.
Voor velen van hen is de SER een ver afgelegen instituut.
Zélf weten we ook wel dat onze adviezen vaak over brede beleidsconcepten gaan, over de hoofdlijnen of soms juist over hele kleine details en cijfers; soms cijfers die zo duizelingwekkend zijn dat ze eigenlijk elk voorstellingsvermogen te boven gaan.
Wij discussiëren, of ruziën zelfs over financiële taakstellingen voor de komende vier jaar: of dat 7 of 12 miljard moet zijn en dat zijn bedragen die eigenlijk in zijn abstracties alle nuances voorbij gaan.
En toch moeten we keuzes maken.
Keuzes die we kunnen uitleggen aan hen die daarvan straks de gevolgen zullen ondervinden. Daarvoor is nodig dat partijen in de raad elkaar vertrouwen en daarvoor is ook nodig dat partijen in de raad zich binden aan de adviezen die ze hier uitbrengen.
Maar mínstens zo belangrijk is het dat er een maatschappelijk klimaat heerst, waarin geen groepen worden uitgesloten of mentaal worden gekleineerd.
Mínstens zo belangrijk is het dat we de identiteit van mensen niet gelijk stellen aan hun religieuze of maatschappelijke overtuiging, maar juist verbinden aan hun talenten, eigenschappen, verlangens en emoties.

Mínstens zo belangrijk is het dat politici en politieke partijen constructief in de samenleving staan en tegenstellingen proberen te overbruggen.

Ontegenzeggelijk is het maatschappelijke klimaat in de afgelopen vier, vijf jaar verslechterd.
En ontegenzeggelijk moeten we met elkaar afspreken dat dat niet door moet gaan. Dat de toon anders moet; dat beleid niet gebaseerd moet zijn op wantrouwen. Dat mag niet zo doorgaan.
Dat de bejegening van allochtonen in dit land niet verder moet verharden; dat we de verschillen tussen generaties moeten overbruggen en niet verder moeten aanwakkeren en dat ook mensen die niet kúnnen werken respect en waardering verdienen.

De SER is het instituut dat zorgt voor het brede draagvlak, dat een stabiel baken is van relatief politieke buitenstaanders die de scherpe kanten van beleidswijzigingen probeert weg te masseren, die ook tijdig nieuwe signalen oppikt, veranderingen signaleert, die bijstuurt, die ideeën aandraagt, die voorstellen voor nieuw beleid formuleert.
De SER heeft óók 60 jaar bestaan; de voorzittershamer dateert ook van het allereerste begin. De SER was tóén, 60 jaar geleden, een product van de maatschappij waarin we toen leefden.
Een maatschappij, een samenleving waarin werd gestreefd naar werk en ontplooiingsmogelijkheden voor iedereen, naar vrijheid van ondernemen.
Een maatschappij waarin er overeenstemming was over de belangrijkste economische en maatschappelijke doelstellingen.
Een maatschappij, een land, waarin sociale partners op tal van terreinen een gezamenlijke verantwoordelijkheid wilden nemen voor de arbeidsverhoudingen.
De deelnemers in de SER leverden een bijdrage aan de sociale cohesie in ons land.
Die rol moet in de toekomst worden voortgezet, maar een nieuw kabinet zal dan ook minstens zo veel moeten investeren in de sociale cohesie als in de economie.

Er kan geen effectief economisch beleid gevoerd worden als grote delen van de samenleving zich daarvan afkeren.
De boel bij elkaar houden is wat mij betreft geen cliché en het creëren van vertrouwen is geen slogan maar een opdracht.

Bij vertrouwen past naar mijn idee openheid en bij openheid past vernieuwing en durf.
Overleggen in de SER, het is echt zo, is vaak ook onderhandelen.
Een SER-advies over het sociaal-economische beleid wordt als een onderhandelingsresultaat beleefd in de achterbannen van de organisaties die deel uitmaken van de SER.
Dat is goed. Het is goed dat zij het als een onderhandelingsresultaat beleven van het werk wat wij hier op centraal niveau doen.
Het mobiliseert de betrokkenheid van onze achterbannen en tegelijkertijd stelt die betrokkenheid ook eisen aan de wijze van overleggen en onderhandelen.
Niet alleen het resultaat moet duidelijk zijn, maar ook de weg ernaartoe; de geur van de achterkamertjes moet worden gemeden.
Het is een teken van kracht als partijen in de SER openlijk communiceren over de voortgang van het overleg en de onderhandelingen.
Dat geldt wat mij betreft ook voor de onderhandelingen die plaatsvinden in commissies en werkgroepen van dit huis.
Het kan de kwaliteit van de onderhandelingen ook alleen maar ten goede komen als we vanaf het begin onze onderhandelingsinzet, bijvoorbeeld via voorstellenbrieven, bekend maken. Het is niet verkeerd om ook andere instituties dan het Centraal Planbureau te vragen om de aanlevering van sociaal-economische analyses en data.
Het is ook niet verkeerd om van kroonleden, die een band hebben met een politieke partij of daar lid van zijn, te vragen dat zij ook in hun partij pal staan voor een unaniem SER-advies en dat zij daarvoor desnoods actief de boer opgaan.
De meerwaarde van het tripartiete karakter van de SER moet immers niet alleen liggen in de deskundigheid die kroonleden meebrengen, maar

evenzeer in de benutting van hun maatschappelijk netwerk en in de verbreding van het draagvlak dat zij kunnen aanbrengen.
Het moet normaal zijn dat de overheid, het kabinet, de politiek, in woord, schrift en gebaar de betekenis van unanieme SER-adviezen erkent en daarnaar handelt, ook al is de SER een adviserend orgaan.
En wij zelf moeten niet bang zijn om te accepteren dat inzet en uitkomst van het overleg hier niet tot overeenstemming leidt. Het uitwisselen van argumenten, het overbrengen van standpunten en het elkaar begrijpen zonder het eens te zijn, heeft ook een eigen waarde.
Niet-unanieme adviezen vormen geen gevaar voor het functioneren of het voortbestaan van de SER of van de overlegeconomie als zodanig, zoals soms wel een gesuggereerd wordt.
Zij zijn evenmin een bedreiging voor de sociale cohesie, omdat wederzijds begrip juist de ruimte kan scheppen voor verschil van mening en verschil van inzicht.

Dit alles gezegd hebbende, kan ik u meedelen dat het advies over het sociaal-economische beleid op de middellange termijn, het zogenaamde MLT-advies, nagenoeg klaar is en naar het zich laat aanzien ook tot unanieme instemming zal leiden. Ook op thema's zoals de AOW-leeftijd en de hypotheekrenteaftrek waarover het debat nog volop gaande is.
Maar ik zou het graag wat breder willen trekken; ik zou het ongelooflijk jammer vinden als het aanstaande MLT-advies alleen maar nagezien wordt op passages over de AOW of de hypotheekrente.
De sociale cohesie, dat wat ons bindt, heeft alles te maken met werkzekerheid.
En in het verlengde daarvan dus ook met de afspraken over scholing om die werkzekerheid te behouden of te vergroten.
Partijen in de SER zijn het erover eens dat het een gezamenlijke verantwoordelijkheid is van werkgevers, werknemers en de overheid om de scholingsinspanning in dit land naar een hoger niveau te tillen en in die driehoek, de scholingsinspanning van de beroepsbevolking, ligt ook de sleutel voor het bekende probleem van de insiders versus de outsiders op de arbeidsmarkt.

Ik ga geen tipjes van de sluier oplichten; dat gebeurt op het moment dat het advies ook echt klaar is. Maar gezien de inhoud van het voorliggende advies ben ik vol vertrouwen over de komende achterbanraadpleging.
Met het oog op de keuzes die de komende tijd gemaakt zullen worden, heeft de SER zijn positie voor de toekomst eens te meer weer bewezen.

Geachte heer Rinnooy Kan, beste Alexander.
Je zult je misschien afgevraagd hebben hoe het komt dat wij unaniem een oud-voorman van het VNO en later, na de fusie, van VNO-NCW, het voorzitterschap van de raad toevertrouwen.
Ik denk dat je het zo zou kunnen zeggen:
Het komt omdat de kroonleden, toch vooral economen en juristen, instinctief een mateloos respect hebben voor wiskundigen die cum laude zijn afgestudeerd.
En het komt ook omdat de werkgevers denken dat je nog steeds een van de hunnen bent.
En het komt, tenslotte, ook omdat wij bij de vakbeweging wel beter weten.
Maar ik zeg het liever zo:
Wij hebben in dit land gezamenlijk nog veel te winnen.
De verzorgingsstaat moet worden vernieuwd en veilig gesteld.
De vergrijzing vraagt een hoogwaardige zorg en een inspanning, financieel of op de arbeidsmarkt, van iedereen.
De mondialisering is een uitdaging die we moeten aangaan.
De gelijkheid van mannen en vrouwen in de samenleving moet nu eens écht worden gerealiseerd.
En dit alles vraagt samenbinding, zoeken naar win-winsituaties, profilering en nuancering.
Wij hebben jou, Alexander, leren kennen als iemand die partijen bij elkaar kan brengen en tegenstellingen kan overbruggen. Je hebt ervaring als academicus, je hebt ervaring in het bedrijfsleven en je hebt ervaring als voorman van één van de sociale partners die als zodanig ons overlegsysteem heeft meebeleefd.
Met het aanstaande MLT-advies ligt er voor jou een warm aanbevolen welkomstcadeau klaar.

Tegelijkertijd schept dit welkomstcadeau voor de nieuwe SER-voorzitter ook zo zijn verplichtingen. Mede aan jou de schone taak om ervoor te zorgen dat dit advies door politiek Den Haag serieus wordt genomen, overgenomen wordt en áls er toezeggingen op volgen ook mede te zorgen voor de naleving van die toezeggingen.
Dat is een zware klus die er ligt, maar die we je van harte toevertrouwen. Vóór het zover is en we straks met gepaste trots de installatie door de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid gaan meemaken, wens ik je vanaf deze plaats alle succes, alle wijsheid en ook wel een beetje sterkte.

Agnes Jongerius tijdens de receptie met voormalig Unilever-topman Morris Tabaksblat en oud-premier Wim Kok. Jongerius nam vier maanden het SER-voorzitterschap waar.

De feitelijke installatie: Aart Jan de Geus overhandigt aan Alexander Rinnooy Kan de voorzittershamer van de SER.

Aart Jan de Geus

Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Beste Alexander, geachte aanwezigen,

Het is niet vaak dat een minister de Raad van de Ministers mag verzuimen. Maar de SER is uitzonderlijk relevant; zó relevant dat als het niet op vrijdag was gebeurd, hier het halve kabinet had gezeten. Ook de andere collega's hadden graag aan de uitnodiging gehoor gegeven; hen moet ik excuseren, maar met de subtiele kanttekening van mevrouw Jongerius naar de werkvloer kunnen we toch wel zeggen dat tout le monde hier aanwezig is. Het is in zekere zin zelfs een reünie.
Na tien jaar keer jij, Alexander, vandaag officieel terug in de Sociaal-Economische Raad. Nu in de belangrijkste functie van de raad, de functie van voorzitter. Jij wordt vandaag de zevende voorzitter sinds de oprichting van de raad, 56 jaar geleden.
Gemiddeld blijft die voorzitter ruim negen jaar op zijn post. Het wisselen van voorzitter is dus geen dagelijkse gebeurtenis. In het verleden betekende het aantreden van een nieuwe voorzitter dikwijls het begin van een nieuw tijdperk. Ik vermoed dat ook deze voorzitter zijn eigen stempel zal drukken op het werk van de SER in de komende periode.

Laten we nog eens even teruggaan naar die eerdere jaren van Alexander Rinnooy Kan bij de raad; begin jaren negentig. De tijd van Johan Stekelenburg, Anton Westerlaken en Alexander Rinnooy Kan had aan werkgeverszijde naast zich Hans de Boer en Gerard Doornbos; van voorzitter Quené, van de onafhankelijke leden: Victor Halberstadt, Irene Asscher, Ad Kolnaar, ik noem zomaar een aantal mensen die in die tijd ook bij vele adviezen betrokken waren, waar ikzelf ook bij betrokken was. En vanuit het CPB de toenmalige directeur, Gerrit Zalm.

De SER hield zich toen onder meer bezig met de toekomst van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, met de uitbreiding en financiering van de Europese Unie en met de organisatie en de uitvoering van de sociale verzekeringen.
Een van de belangrijkste en moeilijkste vraagstukken waarmee de SER tóén te maken kreeg, was dat van de gestaag oplopende arbeidsongeschiktheid. Veel van de mensen die toen in de SER te maken hadden met de WAO houden zich nu, soms op andere posities, nog steeds bezig met dezelfde soort thematiek. Bij de SER leidde het denken over de WAO vaak tot baanbrekende inzichten en adviezen. Maar toen het erop aankwam om een unaniem advies uit te brengen, lukt dat net níét. Pas de afgelopen jaren zijn wij erin geslaagd dat werk af te ronden in afdoende maatregelen om het hoge aantal mensen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering en daardoor vaak ook uitgesloten van de arbeidsmarkt, terug te dringen. Dat is gebeurd op basis van een unaniem advies van de SER. De stelselherzieningen in de sociale zekerheid zijn het kabinet niet door iedereen in dank afgenomen. Maar ze waren wel noodzakelijk.
Zoals het ook noodzakelijk was om de fiscale faciliteiten op vervroegd uittreden af te schaffen om te bereiken dat we genoeg mensen aan het werk houden in het vergrijsde Nederland van de nabije toekomst. Participatie van de beroepsbevolking tot 65 jaar staat intussen centraal in vele programma's. Over deze switch is uiteindelijk in het najaar van 2004 een akkoord gesloten tussen kabinet en sociale partners. We hebben het dus over noodzakelijke hervormingen die de basis hebben gelegd ook voor niet misschien precies economische groei maar wel voor het kunnen profiteren van die economische groei op wereldniveau en grotere welvaart.
Nadat eerder de Bijstand en op 1 oktober a.s. de WW ook veranderd zal zijn in overeenstemming met adviezen van de SER, is deze hervormingsagenda afgewerkt. Nu moeten we de stap zetten naar een investeringsagenda. Zorgen dat onze economie kansen blijft scheppen. En investeren in mensen, zodat zoveel mogelijk mensen die kansen ook kunnen grijpen.
Dat zal de nodige inspanningen blijven vragen, want ruim twee miljoen Nederlanders, een kwart van onze beroepsbevolking, lopen een serieus risico, nu en in de nabije toekomst. Deze groep is onvoldoende geschoold

om blijvend van werk verzekerd te zijn en deze mensen lopen ook als eersten het risico om dat werk kwijt te raken, als ze het hebben. Onder die kansarmen zijn eenoudergezinnen, niet-westerse migranten en ouderen oververtegenwoordigd. De positie van deze mensen op de arbeidsmarkt dreigt te verzwakken door toenemende internationale concurrentie en snelle technologische ontwikkelingen.
Misschien dat niet eens het allerlaagst geschoolde werk uit ons land zal verdwijnen, maar met name die mensen die nu werk doen waarvoor ze net niet genoeg geschoold zijn om dat hun hele leven te blijven doen. En dat kan ernstige sociale en economische gevolgen hebben. Sociale gevolgen omdat een deel van de beroepsbevolking dan ook geen zelfstandig bestaan kan opbouwen. Dat houdt grote maatschappelijke risico's in.
Maar ook economische risico's. Als we niet genoeg investeren in deze mensen, bestaat de kans dat de vergrijzing krapte veroorzaakt op de arbeidsmarkt. Met het gevolg dat de loonkosten onverantwoord stijgen. Bovendien betekent een loonexplosie onder 'insiders' op de arbeidsmarkt dat 'outsiders' hun kansen op betaald werk nog kleiner zien worden. Als die spiraal inzet, als dat scenario werkelijkheid wordt, zullen we bij een toekomstige economische terugslag te maken krijgen met een crisis die ingrijpender zal zijn dan die van de afgelopen jaren.
Daarom moeten we dus zorgen dat de arbeidsmarkt kansen biedt in een open economie. Moeten we zorgen voor een economie die mensen uitdaagt risico's te nemen. In Nederland lijkt de animo om op economisch gebied te kiezen voor de aanval, de afgelopen decennia verdwenen te zijn. Veel jongeren geven de voorkeur aan een dienstverband bij een werkgever. Het starten van een eigen bedrijf vinden ze minder voor de hand liggend. En toen ik vier jaar geleden aantrad, was dat ook de attitude vanuit de uitkeringsinstanties. Weer aan het werk komen was een baan krijgen. Gelukkig is er wat dat betreft iets aan het veranderen, zéker ook bij de uitkeringsinstanties. De faciliteiten voor mensen om ondernemerschap te starten zijn verbeterd en wat mij betreft moet ook die cultuurslag gemaakt worden; we moeten het veranderen. We moeten dus, met andere woorden, af van de no risk-samenleving. Wij, de naoorlogse babyboomers, hebben onze kinderen ingeprent dat ze geen risico's moeten nemen bij het maken

van keuzes. Dat een vaste baan belangrijk is in het werkzame leven. Dat mag dus wat mij betreft best wat avontuurlijker. Meer mensen zouden initiatieven moeten nemen om zelf iets op te zetten.
Het perspectief op werk is iets anders dan het rustig, of het schijnbaar rustig bezit van een baan. Dat houdt ook in dat we ervoor waken dat hoge kosten bij ontslag werkgevers en werknemers belemmeren een arbeidsrelatie aan te gaan. Veel belangrijker is dat werkgever en werknemer zich inspannen om de werknemer van voldoende kennis en vaardigheden te voorzien om zich staande te kunnen houden op de arbeidsmarkt; niet alleen in het huidige beroep maar ook 'transferproof' zijn bij een beëindiging van de arbeidsrelatie.
Dat begint bij goed onderwijs. Goed onderwijs is van cruciaal belang om je in je verdere leven te kunnen ontplooien. Daarom is het echt verontrustend dat meer dan zestigduizend jongeren per jaar hun school niet afmaken. Verhoging van de leerplichtige leeftijd moet daarin verbetering brengen. Maar leren mag niet stoppen na de school. Werken en leren zullen steeds vaker hand in hand gaan. Daarom is het goed dat ook sociale partners daarin hun verantwoordelijkheid nemen en dat ook de overheid de scholing van werknemers fiscaal aantrekkelijk maakt.

Ten slotte de sociale zekerheid. Die mag het soepel functioneren van de arbeidsmarkt niet in de weg staan. Daarom is het nu in alle gevallen lonend om naar vermogen een bijdrage te leveren op de arbeidsmarkt, ook vanuit een uitkeringssituatie.
Investeren in mensen, daar zal het in toenemende mate om draaien. Ook bij de sociale partners en ook bij de SER. Ik vermoed dat het thema 'investeren in mensen' ook in het middellange-termijnadvies aan de orde zal komen. En ik denk dat dit advies even op zich heeft laten wachten om nog te kunnen profiteren van de regisserende kwaliteiten van de nieuwe voorzitter.
De SER heeft een uitstekende reputatie. Zijn adviezen zijn kwalitatief van zo'n hoog niveau dat ze doorgaans een vanzelfsprekende doorwerking hebben in beleidsvoornemens van het kabinet. Dat is niet alleen te danken aan de leden en plaatsvervangende leden van de raad. Dat is ook te danken aan onafhankelijke deskundigen waarop de raad een beroep doet en niet in

de laatste plaats aan het secretariaat en de ondersteunende diensten. Die kwaliteit komt ook ten goede aan die andere belangrijke taak van de SER: de organisatie van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie. De nieuwe ordening die daarin wordt aangebracht maakt duidelijk dat ook de overlegeconomie geen rustig bezit is. Elke institutie zal zichzelf doorlopend moeten legitimeren, zal bereid moeten zijn zich aan te passen aan de eisen van de tijd. En de SER beseft dat.

Drie trefwoorden zijn dus essentieel voor het werk van de Sociaal-Economische Raad: adviseren, regisseren en kennis delen. A, R, K. Wie zou beter leiding kunnen geven aan dat proces dan Alexander Rinnooy Kan? In het volste vertrouwen dat jij die taak tot ieders voldoening zal vervullen, installeer ik je hierbij, Alexander Rinnooy Kan, tot voorzitter van de Sociaal-Economische Raad.

Na afloop van de installatie: de nieuwe voorzitter op zijn receptie.

Alexander Rinnooy Kan tussen drie oud-voorzitters van de SER: Klaas de Vries, Theo Quené en Herman Wijffels (v.l.n.r.). Zij staan voor het portret van oud-voorzitter Jan de Pous.

Alexander Rinnooy Kan

Voorzitter en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad

Dames en heren,

Op 12 oktober 1949 ging de Tweede Kamer – diep in de nacht, na verhitte Grondwettelijke discussies – akkoord met de Wet op de Bedrijfsorganisatie die leidde tot de totstandkoming van de Sociaal-Economische Raad. Ik was op die dag precies één week oud, en gaarne wens ik het de SER toe zijn laatste voorzitter te zijn die ouder is dan het instituut zelf.

Onomstreden is het mandaat van de SER nooit geweest. Al heel vroeg is er zorg over de vermeend excessieve invloed van de SER – af en toe tandenknarsend aangeduid als de Derde Kamer – en het trage tempo waarin zijn adviezen wel eens tot stand plegen te komen. Maar zelfs de grootste critici erkennen tezelfdertijd de fundamentele bijdrage die de SER op zijn beste momenten heeft geleverd aan de sociaal-economische innovatie van Nederland.

In 1954 bijvoorbeeld, toen het AOW-advies leidde tot een doorbraak in het denken over sociale verzekeringen. In 1967 met een vrijwel unaniem advies over een vrije loonvorming. In 1969, toen het advies over de Structuurregeling leidde tot ‘het wonder van Den Haag’. In 1992, toen in het advies Convergentie en Overlegeconomie, door de toenmalige VNO-voorzitter de ‘moeder aller adviezen’ gedoopt, een verbreed welvaartsbegrip werd geïntroduceerd met economische, sociale en ecologische doelstellingen van onverminderd actuele betekenis. En recentelijk nog, toen onder de hoede van mijn voorganger doorbraken werden bevorderd op het terrein van ziektekostenverzekeringen, WW en WAO, vraagstukken waarover werkelijk decennialang is gediscussieerd.

De SER is naar mijn overtuiging uniek in zijn vermogen tot breed gedragen, vernieuwende afronding van dergelijke discussies, die soms van start lijken te gaan in bijkans onoverbrugbaar lijkende verschillen van mening. In vele landen ter wereld wordt die aanpak inmiddels geïmiteerd, onder bewonderende verwijzing naar de Nederlandse traditie om op momenten van een dreigende polderoverstroming alle meningsverschillen op te schorten en de handen ineen te slaan.

Ironisch genoeg is in Nederland zelf het begrip 'poldermodel' vooral een bron van meningsverschillen en misverstanden geworden. Voor de een is de eruit voortvloeiende compromisbereidheid een onmisbaar ingrediënt bij de totstandkoming van een breed maatschappelijk draagvlak. Voor de ander leidt die pacificatiedrift juist tot vormen van vertroebeling en verwatering, die met name voor een polderlandschap fataal kunnen zijn.

Wie de geschiedenis raadpleegt, hoeft zich echt niet te schamen voor de Nederlandse traditie van eenheid in verdeeldheid, die het al honderden jaren mogelijk maakt om vooruitgang te boeken met respect voor wederzijdse eigenwijsheid. Vooruitgang in de strijd tegen het water, waarbij snelle samenwerking een voorwaarde voor overleven kon zijn; vooruitgang in de internationale handel, waar respectvol onderhandelen met andersdenkenden in de loop van eeuwen een tweede natuur werd; vooruitgang in de politieke infrastructuur, waar de kunst van coalitievorming de zuilen lange tijd in hun waarde liet en een royale dosis zelfregulering het vanzelfsprekende sluitstuk vormde. Het stemt daarbij wel tot passende nederigheid dat de Nederlanders hun veelgeroemde strijd tegen het water in belangrijke mate over zichzelf afgeroepen hebben door een nietsontziend beleid van hardnekkige afgraving, vervening en bodemverlaging, waardoor het Nederlandse maaiveld elke eeuw een halve meter daalde. Blijft de vraag of dat het nu gemakkelijker of moeilijker heeft gemaakt om die kop erbovenuit te blijven steken.

Als begrip is het poldermodel inmiddels zonder enige twijfel zelf verwaterd tot een versleten ratjetoe van tegenstrijdigheden. Maar de onderliggende

bereidheid om voortgang te zoeken via verstandige compromissen is van onverminderde betekenis voor een pluriforme democratie die gemakkelijk kan bezwijken aan een overdosis van opinies, onder de nadrukkelijke voorwaarde dat er leiders te vinden zijn die de kunst verstaan om een verstandig compromis – waar per definitie niemand zich compleet in zal herkennen – toch voor iedereen voldoende herkenbaar te maken.

Nederland is zo'n democratie, maar niettegenstaande onze mooie geschiedenis is de laatste jaren in de samenleving van onze verdeeldheid meer te merken dan van onze eenheid, en van onze eigenwijsheid meer dan van onze compromisbereidheid.

Voor Nederland-watchers zijn het verwarrende tijden. Wie Nederland van een afstand waarneemt, ziet een land dat zijn evenwicht verloren heeft. De ooit door Baudelaire bezongen cultuur van 'luxe, calme et volupté', lijkt wel verworden te zijn tot een cultuur van onzekerheid, ontevredenheid en onverdraagzaamheid. Onzekerheid over een toekomst met teruglopende soevereiniteit in eigen locale en nationale kring, een toekomst die voor een oudere generatie steeds minder voorspelbaar wordt en voor een jongere generatie nooit echt voorspelbaar is geweest. Ontevredenheid over het onvermogen van de politiek in eigen land en in Europa om die onzekerheid te reduceren. En onverdraagzaamheid, gebrek aan respect, als uitlaatklep die de eenheid verder onder druk zet en de verdeeldheid bevordert.

Het is een gevaarlijke combinatie. Gevoelens van onzekerheid en angst versterken de in de naoorlogse generatie toch al sterke behoefte aan risicoreductie. Er zijn in Nederland in de loop van de tijd zoveel waarborgen gecreëerd tegen ongewenste veranderingen dat wij aan gewenste veranderingen niet dan met moeite en alleen onder druk van omstandigheden toekomen. Al te veel van onze nationale energie wordt ingezet voor defensieve doeleinden, in de strijd tegen de bedreiging van het bestaande. Wie rondreist door Azië en waarneemt hoeveel energie daar vrijkomt voor offensieve nationale doeleinden, houdt zijn hart wel eens vast voor onze overlevingskansen op die wereldmarkt.

Dit probleem is niet specifiek Nederlands. In vele Europese landen voelen mensen zich om vergelijkbare redenen bedreigd. De explosiviteit van dat mengsel neemt bij een falende integratie van velen uit de etnische minderheden nog verder toe, zoals onlangs in Frankrijk overtuigend werd gedemonstreerd. Er is geen enkel automatisme dat Nederland bij voorbaat vrijwaart van vergelijkbare explosies. Onze vinnige discussie over integratie en immigratie schaadde niet alleen ons eeuwenoude imago van beschaafde tolerantie, maar maskeerde ook het risico dat een grote groep allochtone jongeren buiten de samenleving komt te staan, in een tweedeling die onze eenheid als bewoners van dit land wezenlijk zou kunnen aantasten.

Onzekerheid en ontevredenheid kleuren ook ons beeld van de buitenwereld. Onze traditionele pro-Europese houding is omgeslagen in argwaan en irritatie jegens Brussel. Onder de vlag van de subsidiariteit worden vooral defensieve posities ingenomen. Wij vergeten wel eens dat naarmate nationale grenzen hun economische betekenis verliezen, zij ook een andere politieke betekenis krijgen. De gedaanteverandering van onze internationale omgeving is nauwelijks bij te houden. Onze wereldwijde lotsverbondenheid in economische, ecologische, sociale, juridische en politieke zin neemt van dag tot dag toe. Wie zijn toekomst in dit kleine Europese land onvoorspelbaarder acht dan ooit tevoren, heeft gelijk.

Maar, onze problemen zijn oplosbaar. Ik ben ervan overtuigd dat er voor ons land een kansrijke nationale strategie te ontwikkelen is, die voortbouwt op historische voorsprongen en verworvenheden met gepaste aandacht voor people, planet en profit. De basis daarvoor zal in de komende jaren verder gelegd moeten worden; een onmisbaar onderdeel ervan zal moeten zijn om het brede gevoel van onzekerheid waar ik eerder over sprak, adequaat te adresseren.
Dat zal niet kunnen door het creëren van schijnzekerheden: de wereld om ons heen is echt veranderd, het is niet anders. Het kan dus alleen door het creëren van authentiek nieuw zelfvertrouwen, van een breed gevoel dat de inwoners van dit land meer dan voldoende zijn geëquipeerd om aan een inherent steeds onvoorspelbaarder toekomst het hoofd te bieden. Dat is

de feitelijke betekenis van het ideaal van de 'weerbare burger' die dankzij een voortdurend proces van onderwijs en scholing zijn weg kan blijven vinden in een veranderende wereld, en die zich op de omslagpunten van zijn levensloop gesteund weet door een modern systeem van sociale zekerheid.

Wat zijn dan onze historische voorsprongen en verworvenheden? Voorop staat, ongetwijfeld, onze ligging, in het hart van West-Europa, rond de fraaiste diepwaterhaven van het continent en bovenop een aardgasbel van immense, maar helaas wel eindige, omvang. De rest is mensenwerk. Mensenwerk dreef de Nederlanders de wereldzeeën op en doet hen nog steeds opduiken in alle uithoeken waar iets te verdienen valt. Mensenwerk maakte van Nederland een kosmopolitische vestigingsplaats waar ondernemers, kunstenaars en onderzoekers uit de hele wereld zich thuis voelden. En mensenwerk creëerde voor de inwoners van dit land een internationale reputatie van nuchter ondernemerschap en zelfrelativerende deskundigheid, wortelend in een traditie van goed onderwijs en goed onderzoek.

Alle mensenwerk is kwetsbaar; dat is juist de laatste jaren weer gebleken. De allereerste opgave voor een succesvolle nationale strategie is om maximaal rendement te blijven halen uit onze historische voorsprongen, en maximale continuïteit te creëren voor onze historische verworvenheden. Dat is de motivatie achter het innovatiedebat: Nederland kan alleen economisch overleven als het in volle openheid naar de rest van de wereld een traditie van vernieuwing weet te continueren. Dat rechtvaardigt ook de voortgaande investeringen in onze fysieke, sociale, fiscale, culturele en ecologische infrastructuur. Zo stellen we de historische aantrekkelijkheid van onze ligging ook voor de toekomst veilig.

Onze traditie van eenheid in verdeeldheid, onze compromisbereidheid met respect voor elkaars belangen en elkaars opvattingen, moet de basis kunnen leggen voor een succesvolle nationale strategie. Deze moet naar mijn overtuiging in de allereerste plaats een participatiestrategie zijn – een strategie die veiligstelt dat alle burgers, mannen en vrouwen, autochtoon

en allochtoon, van jong tot oud bereikbaar zijn voor wat het land hen kan bieden en aangesproken kunnen worden op wat het land van hen mag verlangen, in een zuivere balans tussen rechten en plichten. Die balans is nodig als duurzame basis voor solidariteit; een solidariteit die door de vergrijzing verder op de proef wordt gesteld.

Wat het land burgers hoort te bieden is ruimte en tijd – genoeg, niet onbeperkt – voor de ontwikkeling van talent. Wat het land van burgers mag verlangen is de bereidheid om die talenten vervolgens in dienst te stellen van de samenleving. Wat burgers van het land mogen verlangen is een serieuze kans dat te kunnen doen via zinvolle arbeid.
Werk en ondernemerschap zijn daarmee als bindmiddel voor de samenleving, voor sociale samenhang, nog steeds onovertroffen; werkloosheid, in het bijzonder langdurige werkloosheid, levert daarmee tegelijk ook het grootste ontbindingsrisico op. De Clinton-campagne had gelijk: 'It's the economy, stupid' – maar dan wel in brede zin, vanuit het complete sociale perspectief: hoe kiezen mensen hun rol binnen die economie, hoe vullen zij die rol in en hoe ervaren zij het resultaat? Het is de onverminderde betekenis van dat perspectief voor welvaart en welzijn, die 56 jaar na oprichting nog steeds het bestaan van een Sociaal-Economische Raad rechtvaardigt alsmede de centrale rol daarbinnen van organisaties van werkgevers en werknemers die betrokken zijn bij het overgrote deel van de werkgelegenheid in Nederland.

Een nationale strategie moet niet in abstracties blijven steken. Zij moet zich vertalen in beleid dat soms evolutionair, soms revolutionair zal moeten verschillen van wat de laatste jaren geboden is. Een succesvolle participatiestrategie zal erop toe moeten zien dat geen enkel talent verloren gaat én dat burgers in vrijheid kunnen kiezen voor hun rol als uniek onderdeel van een zinnig en zingevend geheel. Een succesvolle participatiestrategie zal hen moeten equiperen om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen toekomst, voor hun werkzame leven en voor de periode daarna, en zal hen in staat moeten stellen om als werknemers met hun werkgever en met de overheid in die toekomst te investeren, en om als

startende ondernemers met minimale rompslomp door te groeien naar het werkgeverschap.

Het middellange termijn-advies, waaraan nu zeer intensief wordt gewerkt, biedt de SER gelegenheid voor een strategische bijdrage aan een nieuw kabinetsbeleid, een beleid dat zijn eigen combinatie zal moeten vinden van daadkracht en draagvlak. Pacificatie in dienst van participatie: door een verstandige strategie kan ruimte ontstaan voor de noodzakelijke daadkracht én voor het noodzakelijke draagvlak. Draagvlak bijvoorbeeld voor de Kennis Investerings Agenda van het Innovatieplatform, die ambitieuze en ook zakelijke diepte-investeringen bepleit in onze kenniseconomie. Draagvlak ook voor de instandhouding van een traditie van solidariteit: wat mogen wij van mensen zelf verwachten, waar ligt de meerwaarde van collectieve arrangementen en waar is herverdeling nodig om mensen in een kwetsbare positie te beschermen?

Als voorzitter van de SER hoop ik een nuttige rol te kunnen spelen in het voor Nederland zo essentiële strategische debat, waarvan ik zojuist een paar onderdelen heb aangeduid.
Ik geloof hartstochtelijk en zonder voorbehoud in de mogelijkheid om in een rationeel debat tegenstellingen te overbruggen, en in de bereidheid van Nederlandse werkgevers en werknemers om hun oordelen en vooroordelen bij te buigen in een serieuze poging tot een gezamenlijke conclusie. En zelfs als die gezamenlijkheid geheel of gedeeltelijk ontbrak, dan nog bleek – en blijft – het zinvol om de harde kernen van onenigheid zuiver in kaart te brengen. Consensus is een middel, geen doel. Een levendige, scherpe overlegcultuur kan ook niet zonder periodes van fundamenteel conflict. De kunst is om niet in zo'n conflictsituatie vastgeketend te raken.

Het resultaat van al die inspanningen kan en zal, wat de SER betreft, nooit meer zijn dan een advies aan regering en parlement. Het primaat van de politiek als eindverantwoordelijke beslisser heeft wat mij betreft nooit ter discussie gestaan. Een advies is geen dictaat en het bevat al helemaal geen ultimatum. Maar van de politiek kan wel worden gevraagd om respect te

tonen voor de inspanningen die in het bijzonder achter een unaniem advies schuilgaan, en om de toekomstige inschikkelijkheid van partijen binnen de SER niet al te zeer op de proef te stellen door selectief te winkelen in de door hen gedane concessies.

Zeker, een adviesorgaan moet zijn plaats kennen – maar de plaats van de SER is wel een uitzonderlijke, al was het alleen maar doordat hier advies wordt uitgebracht door belanghebbenden die bereid zijn zich aan een gezamenlijk advies te binden. Het mandaat van 1949 ging er al van uit dat de SER meer zou gaan opleveren dan de opgetelde separate lobby's van werkgevers en werknemers. Mede dankzij de verbredende en verdiepende bijdrage van de kroonleden en dankzij de vakkundigheid van het secretariaat is die meerwaarde in de loop van de tijd inderdaad tot stand gekomen. Natuurlijk, advies door de befaamde 'onafhankelijke deskundigen' – ooit rekende ik mijzelf met vreugde tot die populaire categorie – kan heel goed origineel, inspirerend, interessant zijn. Maar de SER heeft ruimschoots bewezen hoe zinvol ook de adviserende inbreng van belanghebbenden kan zijn. Die garandeert dan misschien niet altijd de creativiteit, maar wel altijd de relevantie van zo'n advies, en biedt bovendien uitzonderlijke mogelijkheden voor een breed draagvlak en voor kansrijke vernieuwing van onderop.

Geen enkel mandaat wordt jaar na jaar na jaar gedachteloos verlengd. Ik realiseer mij heel goed dat de SER gehouden is om de meerwaarde van zijn mandaat, die vooral zichtbaar wordt bij unanieme advisering, te blijven demonstreren en ga mij daarvoor graag en van harte inspannen. Maar de ruimte daarvoor wordt mede door de politiek bepaald!

De agenda van de SER is sinds 12 oktober 1949 ingrijpend gewijzigd. Europa is van visioen realiteit geworden en richtinggevend voor ons nationale sociaal-economische beleid. Decentralisatie van de besluitvorming in de richting van sector en onderneming is ook al een realiteit geworden, die door de SER in een aantal adviezen krachtig is bevorderd. De publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie levert op vele plekken toegevoegde waarde, maar heeft

zich uiteindelijk niet ontwikkeld tot een dekkend systeem dat alle sectoren van de nationale economie omvat.

Het is volkomen terecht dat van de SER en zijn voorzitter verlangd wordt dat de werkwijze van de Raad zich aan deze en andere ontwikkelingen blijft aanpassen. Er is in dat verband één ontwikkeling die aanleiding heeft gegeven tot een wel bijzonder venijnig verwijt aan de Raad. Het aantal sociaal-economische 'stakeholders' is binnen en buiten de kringen van werkgevers en werknemers enorm toegenomen. Vele van hen verlangen betrokken te worden bij de discussies binnen de SER. Daarbij klinkt het verwijt dat de SER uitsluitend de 'insiders' zou wensen te bedienen en de 'outsiders' gevoeglijk vergeet.

Ik vind het een venijnig verwijt, omdat juist de eerder bepleite participatiestrategie kansloos is als outsiders buiten de deur worden gehouden. Een Sociaal-Economische Raad die zich alleen zou bekommeren om de gevestigde sociaal-economische belangen, schiet bij voorbaat tekort in zijn vernieuwende taak.
Is het verwijt terecht? Natuurlijk niet in volle ongenuanceerdheid. Er zijn legio voorbeelden van SER-adviezen die nadrukkelijk de belangen bedienen van zelfbenoemde outsiders zoals jongeren, kleine zelfstandigen of ouderen. Het recentelijk aanschuiven van de 29-jarige voorzitter van FNV Jong als raadslid is niet onopgemerkt gebleven, en enkele partijen buiten de kringen van werkgevers en werknemers, zoals de Consumentenbond en de natuur- en milieuorganisaties, zijn inmiddels betrokken bij het werk van de SER.

Maart toch is dit kritiek om serieus te nemen, al was het alleen maar uit waardering voor de bereidheid van zoveel organisaties om op de een of andere wijze in het adviesproces te participeren. Ik vind het dan ook zaak om verder te zoeken naar mogelijkheden om huidige outsiders een passende betrokkenheid te gunnen, onder de kanttekening dat die zich niet zal verdragen met afstandelijkheid en vrijblijvendheid hunnerzijds. Naar analogie zullen de product- en bedrijfsschappen zich buigen over de vraag op welke wijze ongeorganiseerden betrokken kunnen worden bij de

beleidsvorming en hoe via een code van goed bestuur de transparantie kan worden vergroot.

Een bredere en ruimere betrokkenheid bij het advieswerk zou goed passen bij mijn voornemen om het werk van de SER in intensieve wisselwerking met de buitenwereld te laten geschieden. Er is veel te winnen bij een levendig tweerichtingsverkeer. Van de enorme deskundigheid binnen de SER kan breder geprofiteerd worden dan nu het geval is, en omgekeerd is er voor de SER veel te leren buiten het eigen gebouw. U bent gewaarschuwd: wie van u hier vandaag voor het eerst is, is hier wat mij betreft niet voor het laatst!

Met die uitnodiging aan u allen aanvaard ik met vreugde het voorzitterschap van de SER, naar goed gebruik onder dankzegging aan Hare Majesteit de Koningin voor het door haar genomen besluit en onder dankzegging aan al degenen die de totstandkoming van dat besluit hebben willen bevorderen. Ik dank werkgevers en in het bijzonder werknemers voor het geschonken vertrouwen, dat een voormalig VNO-voorzitter in deze rol niet automatisch toekomt. Ik verheug mij erop deel uit te maken van het roemruchte gezelschap van de kroonleden, en samen met hen en de andere raadsleden inhoud te geven aan toekomstige raadsvergaderingen, die zich hopelijk zullen blijven kenmerken door kwaliteit en toewijding en, wie weet, ook door een welkom vleugje flankerende levendigheid. De bereidheid van de Nederlandse werkgevers en werknemers om zich samen met de kroonleden te wagen aan discussies die overal elders ter wereld onvermijdelijkerwijs in tweespalt zouden eindigen, kan niet genoeg worden gewaardeerd.

Ik ben dankbaar voor de aanwezigheid van drie eerdere en onverminderd inspirerende SER-voorzitters, Theo Quené, Klaas de Vries en Herman Wijffels, voor het bereidwillige waarnemerschap van mijn onmiddellijke voorgangster, voor de hartelijkheid waarmee ik binnen dit gebouw ben ontvangen en voor de betrokkenheid van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid bij deze ceremonie. Ik ben evenzeer dankbaar voor de aanwezigheid van familie en vrienden, en voor de persoonlijke belangstelling die ik de afgelopen, medisch moeilijke maanden, van zo velen van u heb mogen ondervinden.

Ik ontleen aan dat alles het vertrouwen om de toekomst met opgewekt optimisme tegemoet te zien en ik verheug me erop u zo meteen de linkerhand te drukken.

Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

www.ser.nl

ISBN 90-6587-929-3